

מזווית נוספת

רק"ח במבחן

יעקב זילבר

תשובה לסקירה של אסעד גאנם על הספר המיעוט הערבי בישראל, מאת אלי רכס, בעיונים בתקומת ישראל, 4

"יצירת הקונסנזוס [הנ"ל] היא דווקא אחד הגורמים המשמעותיים לירידתה של רק"ח: ברגע שהפכה תפיסתה לנחלת הכלל היא איבדה את ייחודה. משפט זה במאמרו של אסעד גאנם הוא, אולי, העדות החותכת ביותר לצדקת ניתוחו של ד"ר אלי רכס, בספרו החדש על ערביי ישראל ומפלגותיהם, כי עדות זו יכולה להסתמך על ידיעה ממקור ראשון. 'מצעה המדיני של [רק"ח] חד"ש דומה כמעט בכל ... למצעה של המתקדמת, של מד"ע, ואיש המכון ללימודים ערביים בגבעת חביבה מוסיף, במעט הגזמה, 'של רצ ואפילו ... של רבים מחברי העבודה'. חבל ששכח להתייחס למפלגה האסלאמית, הפונדמנטליסטית - היא דווקא המתחרה הרצינית ביותר על מעמד רק"ח-חד"ש ויריבתה הקשה על הרעות של ערביי ישראל.

הכיצד? הרי רק"ח החלה את דרכה כמפלגה קומוניסטית, ותפיסה זו בוודאי אינה כלולה במצע המפלגות הללו. התשובה ניתנה בספרו של רכס והיא מוזכרת גם ברשימתו של גאנם: אחרי הפילוג מן החברים היהודים של מק"י הופיעה רק"ח כמעט אך ורק בסיסמה 'שתי מדינות לשני העמים', שהייתה גם סיסמתה של מק"י המאוחדת - אבל אז היוותה חלק מתפיסה חברתית-פוליטית כוללת, סוציאליסטית. רק"ח הסתמכה, במידה גוברת, על 'המחנה הסוציאליסטי', כדי להוסיף לעצמה משקל בינלאומי, ומשהתפוררה ברית-המועצות ו'המחנה' שלה - נותרה רק"ח עם סיסמת 'הקונסנזוס' שלה ותו לא. ועתה? 'הערבים בישראל נמצאים במצוקה ועוברים כעת שלב קריטי בהתפתחותם ... העובדה שרק"ח ... עיצבה את התפתחותם לפחות במשך שני עשורים מטילה עליה אחריות כבדה. ... [היא השאירה אותם "מבולבלים"].

יש בוודאי משהו בביקורתו של אסעד גאנם (בסעיף ב'), שרק"ח אמנם יצאה בסיסמה של הגדרה עצמית של ערביי ישראל אך מעולם לא הבהירה למה התכוונה. בוודאי מוצדקת ביקורתו, שעם כל הופעתה החיצונית כמאציה למודרניזציה בקרב ערביי ישראל, רק"ח, בסופו של דבר, טיפחה את גורם המסורתיות, שליטת החמולות (סעיף ד'), וזאת כדי להבטיח את שליטתה של חד"ש - דבר שהביא אך נזק, כמו בשרעם (סעיף ה').

אולם השגיאה החמורה ביותר של רק"ח הייתה סנוורה הלאומני: הסתמכותה על שלילת הציונות בידי ברית-המועצות, גם לאחר עליית הפשיזם לשלטון וזרימת המוני יהודים ניצולים לארץ-ישראל - דבר שהכריח את 'הליגה לשחרור לאומי' להכיר בישראל ב-1948 ולהצטרף למק"י; שכרון הנאצריזם הפאן-ערבי וחיקוי בן-בלה, שהניעו אותה להופיע כאילו הייתה מפלגת שטחים כבושים; וזניחת שליחותה המעמדית-סוציאליסטית המחייבת מאבק משותף עם עם-הרוב.

סטיות ושגיאות אלה הצטרפו לשגיאות-היסוד של המפלגות הקומוניסטיות כולן: צידוק העיוותים והפשעים במחנה הסוציאליסטי, הגלויים עתה לכל. כל זה פגע קשות - כיצד לא? - באמינותה של רק"ח, ולכן משימת שיקומה קשה עתה שבעתים.

עד לפני חודשים מספר הייתה התאוששותן של מפלגות קומוניסטיות-לשעבר שאלה היפותטיות. העיתונות 'הכללית' שללה אפשרות זו מכל וכל, אף אם לא הרחיקה לכת להפיץ את תורת 'קץ ההיסטוריה'. מפלגות סוציאלי-דמוקרטיות, שקודם טענו כי הקומוניסטים מסלפים את הסוציאליזם 'שלהן', מיהרו להתנער גם מן המלה 'סוציאליזם' וגם מן הצבע האדום. אבל לאחרונה התברר שההתאוששות אינה משימה בלתי אפשרית. נצחונותיה של 'מפלגת הסוציאליזם הדמוקרטי' - היא המפלגה הקומוניסטית האיטלקית לשעבר - בבחירות המוניציפליות האחרונות לא באו כהפתעה גמורה: עוד בימי טוליאטי שמרה מפלגה זו על עצמאותה. אבל גם בתבל המזרח-גרמני ברנדנבורג זכו הקומוניסטים לשעבר להצלחה נאה, ואפילו ברוסיה - מי היה מאמין? - השיגו אחוזים ניכרים שעשו את המפלגה הקומוניסטית למפלגה השלישית בגודלה.

נראה שאחרי הכל, 'ההוויה החברתית קובעת את התודעה' - השמרנים המתעשרים משניאים את עצמם, והמוני העם שוב מחליטים להצביע בעד השמאל.

כמובן, התאוששות-אמת של 'המפלגות-לשעבר' תלויה במתיחת ביקורת-עצמית נוקבת ויסודית על עברן ובהצגת פתרונות ממשיים לבעיות הדחופות של צמיהן; אני מסכים עם אסעד גאנם ולא אמנה כל מה שמצריך מפנה. תמיכת רק"ח ברוב החוסם כבר היה צעד בכיוון הנכון. ייתכן מאוד שגאנם צודק באזהרתו, כי גם 'פתרון הבעיה של השטחים הכבושים לא יהיה כנראה פתרון פלא לבעיותיהם של הערבים בישראל, ומצבם אף עלול להחריף'. לכן יש כאן אתגר קונקרטי דחוף לרק"ח. הצעת הסיכום של גאנם - ניהול עצמי של הערבים בישראל בתחומים תרבותיים-חינוכיים (ואולי נוספים - י"ז) מחד גיסא, ושילובם כקבוצה במדינה שקובעים בה לא רק היהודים אלא גם אזרחיה הערבים, כבעלי זכויות שוות, נראית לי בהחלט כנדבך לשיתוף פעולה בשמאל הישראלי.

אך גם זה לא ישחרר את רק"ח מהצורך בבדיקה יסודית של המערך החברתי בשנת אלפיים (ולא להסתפק בניסוח של מארקס על חברת המאה ה-18) ומחתירה להשקפת עולם כוללת, לאידיאולוגיה סוציאליסטית שתשמש נר לרגליה.